

PONTIFEX MAXIMUS – REGE, O TRANSLATARE DE LA ANTICHITATE LA EVUL MEDIU

Dimitrie-Ovidiu Boldur

Vom încerca, prin opiniile exprimate mai jos, să realizăm o comparație între „pontifex maximus” antic și regele/regii Evului mediu, cu scopul de a preciza eventualele atribuții/analogiile posibile ale unuia sau ale celuilalt pe tărâm religios.

Conform etimologiei, explicația primului termen supus atenției noastre este cel de *pontifex*, *-ficus* < *posse* – sensul fiind de „a putea” + *facere* – „a face” sau *pontem facio/facere* – „fac/a face poduri”. La sfârșitul secolului al XIX-lea Joachim Marquardt propunea derivarea acestuia de la rădăcina sanscrită *pû*, din care provine *punâmi* – „eu purific, expiez” (a se vedea explicațiile profesorului N. Zugravu, în lucrarea citată la bibliografie, p. 80, nota 46). A. Ernout și A. Meillet în **Dictionnaire étymologique** explică semnificația termenului *piō* prin „a purifica, a expia, a onora după rit, a cinsti”.

O mare parte din autorii antici – Plutarh, Varrus, Dionysios din Halicarnas, Plinius – erau de acord că „marii pontifi”, în afara îndatoririlor religioase, trebuiau să răspundă de construirea și întreținerea podurilor, cunoscând formulele construirii arcelor, formule pe care casta lor (dacă putem să o numim în acest fel) le păstra cu discreție.

În legătură cu problema podurilor, până la cucerirea Etruriei (secolele IV-III î. Hr.) și chiar până la învingerea lui Hannibal (la Zama, în 202 î. Hr.), este necesar să precizăm că romanii construiau poduri din lemn. Abia după aceste evenimente se trece la construirea podurilor din piatră peste Tibru. Se poate deduce că, probabil, ei au recurs la inginerii-preoți etrusci care dețineau „formula magică” a arcelor, atribuția în cauză fiind delegată acestora de către „marele pontif”.

„Pontifex maximus” sau „marele pontif” reprezintă moștenirea prerogativelor religioase ale vechilor regi ai Romei. Numit pe viață de către colegiul pontifilor, „cel care deschide căile spre zei”, colabora cu cei trei-cinci membri – sub regele Numa Pompilius (715-672 î. Hr.). Acesta înființează propriu-zis colegiul, format, ulterior din nouă și, apoi, din 16 membri – în perioada domniei împăratului Gaius Iulius Caesar (100-44 î. Hr.). Cel aflat în fruntea colegiului locuia în fostul palat al regilor (*Regia*), putea fi în același timp magistrat și șef militar, îi numea pe cei 15 flamini (preoți care nu erau constituiți într-un colegiu, fiecare slujind unui zeu diferit), alegea vestalele (preotese ale cultului zeiței Vesta) și deținea rolul preponderent în cultul lui Iupiter Capitolinul.

Împreună (marele pontif și colegiul) inițiau în esoterie și hirotonisirea la sacerdoțiu (pe care o putem echivala cu celebrarea marilor mistere), studiile progresive în științe și mistere permițând, astfel, accederea la diferite trepte ale sacerdoțiului. Colegiul avea atribuții (*ius pontificale*) precise și vizavi de sfințirea edificiilor, păstrarea „cărților pontificale”, a cunoașterii legilor și formulelor de

procedură, dar și în stabilirea zilelor faste și nefaste sau a regulilor jocurilor de origine romană. Colegiul a fost deschis plebei încă din anul 300 î. Hr., membrii fiind recrutați prin cooptare, apoi aleși de către comiții (a se vedea N. Zugravu, **op.cit.**, p. 122-128, 194-198 și 211-220).

Pontifii îndeplineau, de fapt, rolul de consilieri ai celui care conducea întreaga viață religioasă în vremea regatului, a republicii sau a imperiului – nimeni altul decât... „marele pontif”.

Însă, dacă în perioada primelor două forme de guvernare, statutul „marelui pontif” nu era clar delimitat, în privința celui care putea deține funcția respectivă în vremea Imperiului – toți împărații dețineau și prerogativa de „pontifex maximus”. Deși, teoretic, „marele pontif” era inferior ca demnitate în fața lui „rex sacrorum” (rege al sacrificiilor ce i se închina lui Ianus – zeul începuturilor) și nu avea nici un fel de atribuții pe tărâm religios, el este acela, care, treptat, își va asigura primatul, cu atât mai mult cu cât la începuturile apariției formei de guvernământ denumită „imperiu”, a doua demnitate va dispărea.

O consecință logică a sacralizării puterii la sfârșitul Antichității și începutul Evului mediu, precum și pe întreaga durată a acestuia – a fost divinizarea celor care conduceau destinele regatelor din întreaga perioadă medievală. „Mai marii” vremii nu conduceau prin forță, nici prin magie, ci prin puterile supranaturale cu care erau auroleți. Un călugăr normand anonim din secolul al XII-lea aprecia: „Puterea unui rege este puterea lui Dumnezeu... Și regele este Dumnezeu prin grație...”.

Am putea, astfel, să translăm acele formule de „a expia” sau „a purifica” de la „marele pontif” la regele medieval (făcând până la urmă abstracție de „a face poduri” – formulă care, așa cum menționam mai sus, poate fi considerată desuetă din momentul cuceririi Etruriei sau al înfrângerii lui Hannibal)? Încercăm, prin rândurile de mai jos, să demonstrăm acest fapt, doar în ceea ce privește o singură „fațetă” a regelui – cea a puterilor sale divine...

Claude d’Albon (secolul al XVI-lea), în tratatul **De la maiesté royale** preciza: „... ceea ce i-a ridicat pe Regi la o atare venerație au fost mai ales virtuțile și puterile divine ce-au fost văzute numai în ei și nu în ceilalți oameni”. Totuși autorul tratatului nu credea că virtuțile și puterile divine ar reprezenta singura rațiune de a fi a puterii regale, pentru că regele era deja înconjurat de o „venerație” ce nu-și avea originea numai în serviciile pe care le patrona.

În plus, nu au existat niciodată regi fără o legitimare supranaturală, iar o mare parte a ritualului care legitima puterea regală avea o explicație în însăși reflectarea poziției lor supranaturale speciale, regele constituind legătura dintre oameni și Divinitate. Monarhiile din Europa Occidentală moșteneau un trecut îndelungat de venerație, fiind, în acest mod, însemnate pentru totdeauna cu pecetea divină, căci, după cum aprecia A.M. Hocart, în 1927: „... cea mai timpurie religie cunoscută nouă este credința în divinitatea regilor”.

Plecând de la atestarea practicii potrivit căreia episcopii confereau regilor titluri de „Sfânt Părinte” și de „Sanctitate”, precum și de la faptul că încă din vremea dinastiei carolingiene este atestat și ritul religios al miruirii – putem admite că regii erau de două ori desemnați pentru rolul de taumaturgi binefăcători. De asemenea,

regii Evului mediu n-au încetat niciodată să fie considerați de către supuși drept participanți direcți la gloria sacerdoțiului.

Ca formă de demonstrare a sacralității lor, regii Franței și Angliei au patronat, până la sfârșitul secolului al XVIII-lea, ritualuri de lecuire – acele „atingeri” ale scrofulei, prin care sute și mii de supuși erau lecuiți de deformațiile propriului organism. Aceste atingeri puteau fi considerate ca reîmprospătări ale legitimității unui rege în Europa occidentală, fiind, până la urmă, ritul unei însănătoșiri miraculoase ce se datora numai unui reprezentant al Divinității.

Dacă acordăm atenția necesară doar acestui aspect, al prezenței „purificării” translată de la Antichitate la Evul mediu – am putea accepta prezența unei atribuții caracteristice „pontifex maximus” până la începuturile epocii moderne ale istoriei umanității...

BIBLIOGRAFIE

- Bloch, M., **Regii taumaturgi**, Iași, 1997.
- Dennis, G., **Lumea etruscilor**, vol. I-II, București, 1982.
- Ernout, A. & Meillet, A., **Dictionnaire étymologique de la langue latine. Histoire des mots**, Paris, 1985.
- Fredouille, J.-Cl., **Dicționar de civilizație romană**, București, 2000.
- Kertzer, David I., **Ritual, politică și putere**, București, 2002.
- Mommsen, T. & Marquardt, J., **Manuel des antiquités romaines**, I, Paris, 1887.
- Vertemont, J., **Dicționar al mitologiilor indo-europene**, Timișoara, 2000.
- Zugravu, N., **Curs de istoria religiei romane**, partea I, Iași, 2001.